

них і допоміжних матеріалів, купованих напівфабрикатів, палива, тари, запасних частин для ремонту, малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Для здійснення виробничо-господарської діяльності, збалансування доходів і витрат підприємству необхідні відповідні фінансові ресурси.

Під фінансовими ресурсами необхідно розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств, а саме грошові фонди та грошові кошти, які використовуються в не фондовій формі [2, ст. 9].

До грошових фондів належать: статутний фонд, амортизаційний фонд, фонди економічного стимулювання, резервний фонд та інші. Кошти підприємства використовуються не тільки у фондовій формі.

Необхідною умовою успішного функціонування будь-якого підприємства в ринковій економіці є ефективне використання його власних нематеріальних ресурсів.

Нематеріальні ресурси – це активи підприємства, які не мають речової форми, але беруть участь у виробничій діяльності. Це в основному об'єкти інтелектуальної власності, а саме:

- об'єкти промислової власності – винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки та інші;
- об'єкти, що охороняються авторським правом – твори, комп'ютерні програми, бази даних, топології інтегральних мікросхем, схем та інші;
- інші нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності – раціоналізаторські пропозиції, "ноу-хау", комерційні таємниці.

Рациональне використання названих ресурсів вимагає відповідного управління ними, тобто здійснення відповідних управлінських функцій. А це, в свою чергу, передбачало проведення комплексної класифікації виробничих ресурсів.

Література

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Т.1, 2. – К.: Ника-Цент, 1999. – 512 с.
2. **Фінанси** підприємств. Підручник/ Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 1999. – 384 с.

УДК 341.24

Доц. Л.І. Максимів, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ДОКТРИНА ТА ЇЇ РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розглядаються передумови та обґрунтовується необхідність формування національної екологічної доктрини України.

Doc. L.I. Maksymiv – USUFWT

National ecological doctrine and their role in security of ecological safety of Ukraine

Precondition and necessity of national ecological doctrine forming have been researched and proved.

Перехід до сталого розвитку згідно з "Порядком денним на XXI століття" (скорочено – "Агента-21"), прийнятому на Глобальному Форумі Ріо-92 більш, ніж 170 країнами, серед яких – Україна, вимагає формування та впровадження відповідних принципів діяльності з метою запобігання погіршанню стану навколишнього середовища і поступового, крок за кроком, його покращання, а також сталого використання природних ресурсів. Для цього необхідно насамперед інтегрувати екологічні аспекти в усі політичні сфери. Агенда-21 закликала уряди всіх країн розробити власні плани щодо політики у сільському господарстві, боротьби з бідністю, народонаселення, торгівлі та довкілля, політики у сфері відходів, хімікатів, клімату й енергії, а також до фінансової та технологічної співпраці промислових країн з країнами, що розвиваються [1, ст. 24].

Участь України як незалежної держави у цьому представницькому форумі вимагає розробки і прийняття основоположного документа, що визначав би екологічну політику країни, її мету, напрямки, завдання та принципи на довгостроковий період. Цей документ, на думку директора Інституту сталого розвитку С.В. Семенця, мав би поєднувати у собі завдання поточних трансформацій економіки у напрямку ринкових засад та одночасно заклав би підвалини принципово нової моделі розвитку економіки і суспільства. Такий підхід був би українською версією розв'язання завдань, поставлених у Ріо, з урахуванням специфіки історичного моменту, який переживає Україна [2, ст. 7].

Це сприяло б також вирішенню на національному, регіональному та об'єктному рівнях питань екологічної безпеки й охорони навколишнього середовища як запоруки економічної безпеки країни, про що говориться у Посланні Президента України до Верховної Ради України 2002 р. [3, ст. 12].

Наявність в Україні серйозних проблем, які характеризують екологічну ситуацію в Україні як кризову і таку, що за окремими ознаками наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи, визнано на найвищому державному рівні [4, ст. 249]. Ряд причин, що зумовили кризову екологічну ситуацію в Україні, бере відлік ще з тих часів, коли Україна входила до складу Радянського Союзу. Так, основною причиною наближення до глобальної екологічної катастрофи визнана Чорнобильська катастрофа з її довгочасними медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками, яка мала місце ще у 1986 р, тобто до проголошення незалежності України.

Нинішня екологічна криза в Україні формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного потенціалу, структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку сировинно-видобувних, найбільш еколого небезпечних галузей промисловості за відсутності ефективно діючих адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони навколишнього середовища. Реалізація природно-ресурсного потенціалу можлива тільки за умови кардинальної зміни підходу до власного розвитку і більш активного інтегрування у вирішення глобальних проблем.

Оскільки така ситуація є характерною для більшості (якщо не всіх) республік СНД, то цікавим є вивчення досвіду окремих з них у подоланні екологічних проблем. Особливий інтерес представляє досвід Росії, офіційно визнаної спадкоємицею СРСР, де формувалися і відтак поширювалися на всю країну засади неефективного природокористування та надмірного навантаження на довкілля.

Необхідно визнати і той факт, що Росія завдяки величезним розмірам, значній частці територій з не порушеними поки що природними системами, природо-ресурсному, інтелектуальному та промисловому потенціалу відіграє важливу роль у вирішенні глобальних та регіональних екологічних проблем. Доцільно розглянути досвід цієї країни і з тих міркувань, що Росія зробила порівняно з Україною значний поступ у напрямку розробки нормативно-правової та законодавчої бази для досягнення сталого розвитку. Зокрема, тут за широкої участі громадськості – екологічних організацій та рухів, вчених, ділових кіл – у рамках підготовки до Всесвітнього самміту "Ріо+10", який відбудеться у Йоганнесбурзі у вересні 2002 р., напрацьовано узагальнений варіант Екологічної доктрини.

Розглянемо основні положення Екологічної доктрини Російської Федерації [5] та можливість їх застосування при розробці національної Екологічної доктрини.

Основними глобальними чинниками дестабілізації природного середовища, які або уже проявляються тут або ж негативно впливають на нього, є:

- зростання споживання природних ресурсів при їх загальному скороченні;
- зростання населення планети при скороченні придатних для проживання територій;
- деградація основних компонентів біосфери і зумовлене цим зниження здатності природи до самопідтримання та забезпечення існування людини;
- скорочення біорозмаїття;
- зростання екологічних збитків від стихійних лих і техногенних катастроф;
- недостатній рівень координування дій світової спільноти у сфері вирішення екологічних проблем.

Основними чинниками дестабілізації природного середовища України є:

- надмірна залежність економіки від природних ресурсів внаслідок високої питомої ваги ресурсомістких та енергомістких технологій, що уже призводить до скорочення природного капіталу країни;
- висока частка "тіньової" економіки у використанні природних ресурсів та неефективні механізми природокористування й охорони навколишнього середовища;
- різке послаблення управлінських і, насамперед контрольних, функцій держави у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища;
- низький організаційний і технологічний рівень виробництва та житлово-комунального господарства, а також високий ступінь зношення основних фондів;
- наслідки екологічної кризи, у т.ч. Чорнобильської катастрофи і зниження рівня життя населення;
- низький рівень екологічної свідомості та екологічної культури.

Ці чинники визначають необхідність розробки державної екологічної політики України та Екологічної доктрини як її основи. Стратегічною метою державної екологічної політики України мало би стати підтримання цілісності природних систем та їх життєзабезпечуючих функцій для сталого розвитку суспільства, здоров'я населення за екологічної безпеки країни.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- збереження і відновлення природних систем, їх біологічного розмаїття та здатності до саморегуляції як необхідної умови існування людського суспільства;
- забезпечення сталого природокористування та рівного доступу до природних ресурсів сьогоdnішньому та майбутнім поколінням;
- забезпечення сприятливого стану навколишнього середовища як необхідної умови належної якості життя та здоров'я населення.

Основними принципами державної екологічної політики є:

- сталий розвиток, який передбачає однакову увагу до його економічної, соціальної та екологічної складових, і визнання неможливості розвитку людства за умов деградації природи;
- справедливий розподіл благ для населення від використання природних ресурсів та доступу до них;
- пріоритетність для суспільства життєзабезпечуючих функцій біосфери по відношенню до прямого використання є ресурсів;
- попереджувальні дії, які полягають у запобіганні негативних екологічних наслідків різних видів господарської діяльності до їх реалізації, облік віддалених екологічних наслідків;
- обережність, яка полягає у відмові від реалізації господарських та інших проєктів, пов'язаних з впливом на природні системи, якщо наслідки цього впливу не передбачувані або ж прогнозуються недостатньо надійно;
- платність природокористування і відшкодування збитків населенню та навколишньому середовищу;
- відкритість екологічної інформації;
- демократичне управління реалізацією екологічної політики, яке б включало участь громадянського суспільства, органів самоврядування та ділових кіл при підготовці, обговоренні, прийнятті та втіленні рішень у життя.

Основними напрямками екологічної політики повинні стати:

- збереження та відновлення природного середовища;
 - сталі природокористування;
 - зниження забруднення та ресурсозбереження.
- Пріоритетні напрями забезпечення екологічної безпеки України такі:
- досягнення безпечності при потенційно небезпечних видах діяльності та ситуаціях (у т.ч. гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, мінімізація впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС);
 - екологічні пріоритети в охороні здоров'я та демографічній політиці;
 - попередження та зниження екологічних наслідків надзвичайних ситуацій;
 - попередження поширення чужорідних видів та генетично змінених організмів.

Серед шляхів та засобів реалізації державної екологічної політики є:

- розвиток системи державного управління охороною навколишнього середовища та природокористування;

- нормативно-правове забезпечення та правозастосування;
- економічні та фінансові механізми;
- екологічний моніторинг та інформаційне забезпечення;
- наукове забезпечення;
- екологічне виховання та освіта;
- територіальна екологічна політика;
- міжнародне співробітництво.

Розглянемо докладніше економічні та фінансові механізми забезпечення екологічної безпеки країни. Основним завданням тут є економічне регулювання державних і ринкових відносин для забезпечення раціонального природокористування й охорони навколишнього середовища, залучення бюджетних і позабюджетних коштів на природоохоронну діяльність. Цього можна досягти за умов:

- забезпечення пріоритету вилучення природно-ресурсної ренти перед оподаткуванням вкладеної праці та капіталу;
- включення до складу економічних показників повної та все зростаючої цінності природних об'єктів та екологічних послуг та їх врахування при прийнятті управлінських рішень;
- формування і застосування податкової і тарифної політики, які б стимулювали переорієнтацію експорту з сировини на продукти глибокої переробки;
- створення і застосування системи податків і зборів, які б стимулювали використання екологічно чистих технологій, товарів та послуг незалежно від країни виробництва;
- удосконалення методики визначення величини компенсацій за шкоду, нанесену навколишньому середовищу та здоров'ю громадян у процесі господарської діяльності та забезпечення їх неухильних виплат, у т.ч. у натуральній формі;
- забезпечення залежності розмірів плати за викиди і скиди від їх обсягу та шкідливості;
- сприяння розвитку екологічного аудиту діючих підприємств, екологічному підприємництву різних форм та добровільній сертифікації;
- встановлення механізму фінансових гарантій, включаючи екологічне страхування, за можливі негативні впливи на навколишнє середовище;
- створення умов для впровадження ринкових механізмів охорони природи, включаючи заставно-зворотні механізми, які б стимулювали повторне використання і вторинну переробку промислових товарів, продажу нереалізованих прав на забруднення тощо;
- реінвестиція екологічних платежів бюджетних організацій, які не мають прибутку і не надають оплачуваних послуг у будівництво та реконструкцію споруд природоохоронного значення, нормування показників негативного впливу на навколишнє середовище джерел забруднення та ліквідацію довгострокових забруднень територій;
- створення економічних і фінансових послуг для здійснення природоохоронної діяльності у міністерствах і відомствах, які не мають прибутку і не надають оплачуваних послуг;
- створення умов для впровадження системи лізингу промислових товарів тривалого користування, у тому числі для задоволення особистих потреб;
- удосконалення механізмів зміни форм власності з урахуванням екологічного чинника (облік минулої екологічної шкоди, зобов'язання щодо проведення реабілітаційних заходів, екологічне страхування тощо);

- просування схем міжнародних фінансово-економічних розрахунків та взаємозаліків з урахуванням ролі країн у формуванні середовища для біосфери Землі у цілому (включаючи схему "борги за природу" та механізми, передбачені міжнародними конвенціями та угодами);
- забезпечення прямої залежності фінансування природоохоронних заходів до рівня впливу на природні системи, у т.ч. через спеціалізовані фонди;
- удосконалення практики державних замовлень уряду, міністерств та відомств, органів місцевої влади на природоохоронну діяльність на конкурсній основі;
- створення державного механізму безумовної компенсації шкоди здоров'ю населення та навколишньому середовищу при аваріях і катастрофах, а також у результаті екологічно небезпечної діяльності, у т.ч. військових дій.

Таким чином, в Україні назріла необхідність прийняття основоположного документу, в якому була б задекларована принципово нова політика сталого розвитку відповідно до тенденцій та стратегії розвитку світової спільноти. Таким документом, на нашу думку, могла б стати Екологічна доктрина України, яка б чітко задекларувала національну стратегічну мету, завдання та принципи екологічної політики, основні її напрямки, а також шляхи та засоби реалізації. Це, у свою чергу, наблизило б Україну до виконання тих завдань, які були поставлені на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро 1992 р. і результати якої обговорюватимуться найближчим часом на самміті Ріо+10 у Йоганнесбургу. Неухильне ж виконання взятих на себе зобов'язань щодо реалізації екологічної політики сприяло б, з одного боку, зростанню міжнародного авторитету України як країни, що реально докладає зусиль до подолання екологічної кризи на планеті, а з другого – забезпечило б сприятливі умови проживання її громадян сьогодні та у майбутньому.

Література

1. **Lexikon** des Umweltmanagements/ W. Hopfenbeck; C. Jasch; A. Jasch. – Landsberg/Lech: Verl. Moderne Industrie, 1996
2. **Семенець С.В.** Концепція сталого розвитку: основні положення, проблеми розвитку та впровадження у світі та Україні// У зб. Економічні реформи в Україні в контексті переходу до сталого розвитку/ Мат. 2-х конференцій та рекомендацій до проекту Національної стратегії: Інститут сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – 180 с.
3. **Послання** Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки"/ Урядовий кур'єр, № 100 від 4 червня 2002 р.
4. **Постанова** Верховної Ради України "Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" № 188/98-ВР від 5 березня 1998 р./ Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 38-39. – 45 с.
5. **Экологическая** доктрина Российской Федерации (проект)/ Всероссийская экологическая газета "Спасение" №6 (264), февраль 2002 г.